

**TURUN
YLIOPISTO**

Ihon alle menevää ideologiaa

Kirjallisuuskatsaus rokotekriittisyyden ja poliittisen ideologian yhteyksistä

Sosiaalitieteiden
kandidaatintutkielma

Laatija:
Jenna Lähderanta

4.1.2026
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Sosiaalitieteet

Tekijä: Jenna Lähderanta

Otsikko: Ihon alle menevää ideologiaa – Kirjallisuuskatsaus rokotekriittisyyden ja poliittisen ideologian yhteyksistä

Ohjaaja: VTT Arttu Saarinen

Sivumäärä: 25 sivua

Päivämäärä: 4.1.2026

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin integroivan kirjallisuuskatsauksen menetelmin poliittisen ideologian yhteyttä rokotekriittisyyteen sekä tähän yhteyteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkielmassa tarkastelen, miten poliittisen ideologian ulottuvuudet näkyvät rokotekriittisyyden yleisyydessä. Lisäksi pyrin tunnistamaan mahdollisia tekijöitä yhteyksien taustalla kiinnittäen erityistä huomiota luottamuksen merkitykseen. Aineistona hyödynnän aiemmin aiheesta tehtyä vertaisarvioitua tutkimusta eri maista. Tutkielmani teoria pohjautuu rokotekriittisyyden, poliittisen ideologian ja luottamuksen tutkimuksessa muodostettuihin käsitteisiin ja teorioihin.

Aineiston perusteella rokotekriittisyyden on havaittu olevan yhteydessä oikeistopuolueiden kannattamiseen ja konservatiivisuuteen. Toisaalta erityisesti eurooppalaisissa tutkimuksissa rokotekriittisyys yhdistyy usein ideologiseen ääriajatteluun sekä oikeistossa että vasemmistossa. Osalla rokotteisiiin kielteisesti suhtautuvista onkin havaittu olevan vahvoja liberaaleja taipumuksia, eikä kriittisyys siten rajoitu yksinomaan oikeistoon tai konservatiiveihin.

Kirjallisuuskatsauksen perusteella luottamus vaikuttaa selittävän ainakin osittain poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden yhteyttä. Ideologialla on vahva yhteys esimerkiksi terveysviranomaisiin kohdistuvaan luottamukseen. Instituutioihin, kuten viranomaisiin, valtamediaan ja tieteeseen kohdistuva epäluottamus taas ennustaa usein rokotekriittisyyttä. Lisäksi poliittiseen ideologiaan liittyvät näkemykset vallasta ja arvoista sekä identiteetteihin ja ryhmään kuulumiseen liittyvät tekijät voivat vaikuttaa rokotekriittisyyden taustalla. Monet rokotekriittisyyttä selittävät syyt liittyvät myös populistiseen ajatteluun, kuten eliittivastaisuuteen ja vastakkainasetteluun, jossa eliitin nähdään oikeudettomasti käyttävän valtaa tavallista kansaa kohtaan.

Tulosten perusteella rokotuskriittisyydessä voikin nähdä olevan kyse paitsi terveyteen liittyvistä valinnoista myös maailmankuvasta ja ideologisista näkemyksistä. Rokotekriittisyyden yhteys poliittiseen ääriajatteluun ja oikeistopopulismiin tukee myös näkemystä siitä, että luottamus on merkittävä rokotusasetteisiin vaikuttava tekijä. Jatkossa rokotekriittisyyteen puuttumisessa kannattaisikin keskittyä tiedon jakamisen ohella erityisesti luottamuksen lisäämiseen. Myös ilmiöön liittyvässä tutkimuksessa olisi hyvä tarkastella tarkemmin ilmiön ideologisia yhteyksiä ja niiden taustalla vaikuttavia arvoja, jotta ne voidaan paremmin huomioida esimerkiksi viranomaisten ja terveydenhuollon ammattilaisten rokotteisiiin liittyvässä viestinnässä.

Avainsanat: rokotekriittisyys, rokote-epäröinti, rokotusasenne, poliittinen ideologia, luottamus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Rokotekriittisyys	6
2.1	Rokotekriittisyys, rokote-epäröinti ja rokotevastaisuus	6
2.2	Rokotekriittisyyden taustat ja luottamus	7
3	Poliittinen ideologia	11
3.1	Poliittisen ideologian ulottuvuudet	11
3.2	Poliittisen ideologian yhteys luottamukseen	11
4	Tutkimusasetelma	14
4.1	Tavoitteet	14
4.2	Aineisto	14
4.3	Menetelmät	17
4.4	Tutkimusetiikka	18
5	Poliittinen ideologia ja rokotekriittisyys	19
5.1	Ideologioiden yhteydet rokotekriittisyyteen	19
5.2	Luottamuksen yhteys poliittiseen ideologiaan ja rokotekriittisyyteen	21
5.3	Poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden yhteyksien syyt	23
6	Johtopäätökset	26
	Lähteet	29
	Liitteet	34
	Liite 1. Kirjallisuuskatsauksen aineisto	34

1 Johdanto

Rokotteilla ja niiden ottamisella tai ottamatta jättämisellä on merkittäviä yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Rokotteiden avulla voidaan kustannustehokkaasti parantaa yksittäisten ihmisten ja koko väestön terveyttä ja vähentää inhimillistä kärsimystä. Rokotteet suojaavat yksilöä tartuntataudeilta sekä niiden aiheuttamilta komplikaatioilta. Näin ne myös pienentävät sairastumisesta johtuvia terveydenhuoltoon ja sairauspoissaoloihin liittyviä kuluja. Lisäksi korkea rokotuskattavuus suojaa muita ihmisiä hillitsemällä tartuntatautien leviämistä ja tarjoamalla niin sanottua laumasuojaa. Riittävän laajalla rokotuskattavuudella on onnistuttu jopa hävittämään useita vaarallisia tartuntatauteja joko kokonaan tai lähes kokonaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023.)

Yksi haaste korkean rokotuskattavuuden saavuttamisessa ja epidemioiden sekä pandemioiden hillitsemisessä ja torjumisessa on rokotekriittisyys. Maailman terveysjärjestö WHO on jo vuonna 2019 nimennyt sekä globaalin influenssapandemian että rokotekriittisyyden kymmenen maailmanlaajuisen terveysuhan joukkoon (World Health Organization WHO, 2019). Tartuntatautien aiheuttamat riskit tulivat myös konkreettisesti näkyviksi vuoden 2020 tammikuussa, kun WHO julisti uuden koronavirustaudin puhkeamisen ensin kansainväliseksi terveysuhaksi ja maaliskuussa jo maailmanlaajuiseksi pandemiaksi (World Health Organization WHO, 2021). Juuri koronapandemia ja sen hillitsemiseen liittyvät toimet nostivat rokotteet ja rokotekriittisyyden jälleen ajankohtaisiksi.

Koronapandemian aikana puhuttiin rokotteiden terveysvaikutusten lisäksi myös rokotekysymyksen politisoitumisesta (ks. esim. Bolsen & Palm, 2022; Jaulimo, 2021). Erityisesti koronarokotteen kohdalla, rokotevastaisuus on julkisessa keskustelussa liitetty usein äärioikeistoon (Heino, 2021; Hirst, 2021). Näkemys, jossa rokotevastaisen liikkeen nähdään koostuvan fasisteista ja ääriliikkeiden kannattajista poikkeaa kuitenkin melkoisesti aiemmin vallalla olleesta käsityksestä, jossa rokotevastaiset ihmiset nähtiin lähinnä hyväntahtoisina, mutta harhaanjohdettuina ja lapsistaan huolissaan olevina vanhempina (Russell, 2023, s. 700). Koronapandemian aikana kerätyn tiedon perusteella onkin tärkeää tutkia, miten poliittinen ideologia vaikuttaa rokotekriittisyyteen. Tieto rokotekriittisyyteen vaikuttavista tekijöistä auttaa tulevaisuudessa vaikuttamaan rokotusasetuksiin ja rokotuskattavuuteen, mikä voi olla erityisen tärkeää, kun pyritään estämään tulevia pandemioita tai minimoimaan niiden vaikutuksia yksilöihin ja yhteiskuntaan.

Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on kirjallisuuskatsauksen avulla tutkia poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden välistä yhteyttä. Tarkoitukseni on tarkastella, miten poliittinen ideologia on yhteydessä rokotekriittisyyteen ja miten luottamus näkyy tässä yhteydessä. Lisäksi pohdin, millaiset muut tekijät voisivat aineiston perusteella selittää poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden yhteyksiä.

2 Rokotekriittisyys

2.1 Rokotekriittisyys, rokote-epäröinti ja rokotevastaisuus

Rokotteisiin liittyvää kriittistä suhtautumista kuvataan julkisessa keskustelussa ja tutkimuksissa useilla eri käsitteillä, kuten rokotekriittisyys, rokote-epäröinti ja rokotevastaisuus. Näille käsitteille ei aina ole määritelty yksiselitteisiä tai tarkkoja rajoja. Käsitteet voivat olla osittain päällekkäisiä, ja samaa ilmiötä voidaan erilaisissa yhteyksissä kuvata hieman eri käsitteillä.

WHO:n rokotteita ja immunisaatiota koskevia neuvoja antava asiantuntijaryhmä The Strategic Advisory Group of Experts on Immunization (SAGE) on vuoden 2014 raportissaan määritellyt rokotekriittisyyden (vaccine hesitancy) viittaavan käyttäytymiseen, jossa rokotteista kieltäydytään tai niiden ottamista viivästytetään rokotepalveluiden saatavuudesta huolimatta. Rokotekriittisyys on SAGE:n määritelmässä monimutkainen ja tilannekohtainen ilmiö, johon vaikuttavat esimerkiksi välinpitämättömyys, saavutettavuus ja luottamus. Rokotekriittisyyden nähdään olevan rokote- ja tilannekohtainen ja esiintyvän jatkumolla, joka sijoittuu rokotteiden täyden hyväksymisen ja kaikista rokotteista kieltäytymisen välille. (SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy, 2014, s. 7–8.) Tässä määritelmässä korostuu rokotekriittisyyden liittäminen käyttäytymiseen, joka pohjautuu aiheeseen liittyviin näkemyksiin ja asenteisiin.

Rokotekriittisyydellä voidaan kuitenkin tarkoittaa myös rokotteisiin yhdistyvää yleisempää epävarmuutta, joka voi liittyä näkemyksiin rokotteiden turvallisuudesta, toimivuudesta sekä tarpeellisuudesta ja vaihdella tasoltaan lievästä vakavaan. Näin määriteltynä rokotekriittisyys ei ole yhteydessä vain käyttäytymiseen, vaan kyse on ennemminkin rokotteisiin liittyvistä asenteista. Tällöin rokotekriittisyys ei myöskään suoraan kerro rokotteiden hyväksymisestä tai niistä kieltäytymisestä, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että rokotteisiin kriittisesti suhtautuvia on huomattavasti enemmän kuin rokotteista kieltäytyviä. (Goldenberg, 2021, s. 3–4.)

Pelkkä rokotuskattavuus ei luotettavasti kuvaa rokotekriittisyyden tasoa, sillä monet rokotteisiin kriittisesti suhtautuvat ottavat rokotteita ja rokotuttavat myös lapsensa epäilyksistään huolimatta. Toisaalta matalan rokotuskattavuuden alueilla rokotteisiin liittyvät asenteet eivät välttämättä ole ensisijainen syy rokottamattomuudelle, vaan kyse saattaa olla siitä, ettei yksilöillä tai yhteisöillä ole tosiasiaa mahdollisuuksia päättää ottavatko he rokotteita vai eivät, esimerkiksi koska rokotteita tai tietoa niistä ei ole saatavilla tai

rokotepalvelujen saavuttaminen vaatisi kohtuuttomia ponnisteluja (SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy, 2014, s. 9). Suuri osa rokotteista myös annetaan pienille lapsille, joten yksilön rokotushistoria ei välttämättä kerro totuudenmukaisesti hänen omista rokoteuskomuksistaan aikuisena (Baumgaertner ym., 2018).

Englanninkielinen termi vaccine hesitancy voidaan rokotekriittisyyden lisäksi suomentaa myös rokote-epäröinniksi. Rokote-epäröinnillä voidaan kuitenkin tarkoittaa myös erityisesti yksilön henkilökohtaista pohdintaa rokotteiden ottamisen riskeistä ja tarpeellisuudesta, ilman että siihen liittyy rokotekriittisyyteen yhdistettyä arvostelua esimerkiksi tiettyjä rokotteita, rokotuskäytäntöjä, rokotetutkimusta tai terveysviranomaisten toimia kohtaan (Nurmi, 2021, s. 7).

Rokotevastaisuudella taas voidaan tarkoittaa rokotteiden ja rokottamisen vastustamista yleisellä tasolla (Nurmi, 2021, s. 7). Toisaalta rokotevastaisella liikkeellä ja erityisesti sen englanninkielisellä vastineella anti-vaccine movement viitataan tavallisesti aktivismiin, jonka tavoitteena on saada aikaan muutoksia rokotelinjauksiin. Rokotevastaisessa liikkeessä mukana olevat ovat valmiita käyttämään aikaa ja resursseja ilmaistakseen julkisesti rokotteisiin liittyviä huoliaan ja pyrkivät aktiivisesti myös houkuttelemaan muita ihmisiä liikkeeseen. (Dubé ym., 2021, s. 177–178.)

Käytän tässä tutkielmassa rokotekriittisyyttä kattoterminä kuvaamaan kaikenlaista rokotteisiin kohdistuvaa epävarmaa ja vastustavaa suhtautumista sekä näihin pohjautuvaa käytöstä. Käsite sisältää koko jatkumon lievästä epäröinnistä aina rokotteiden ja rokotepolitiikan aktiiviseen vastustamiseen saakka ja koskee sekä lapsille tavallisesti annettavia rokotteita että kausittaisia influenssa- ja koronarokotteita.

2.2 Rokotekriittisyyden taustat ja luottamus

Rokotekriittisyydelle on tutkimuksissa havaittu olevan monia syitä. Esimerkiksi Nurmi ja Harman (2022) ovat tutkineet suomalaisten vanhempien syitä kieltäytyä lastensa rokottamisesta. Tutkimuksessa lapsensa kokonaan tai osittain rokottamatta jättäneillä vanhemmilla tärkein syy rokotteiden välttämiseksi tai niistä kieltäytymiseksi oli huoli tai kokemukset mahdollisista sivuvaikutuksista. Toinen syy rokotteista kieltäytymiseksi oli epäluottamus terveysviranomaisiin, lääketeollisuutta ja terveydenhuollon ammattilaisia kohtaan. Kolmas syy rokotteiden vastustamiselle liittyi terveyteen kytkeytyviin käsityksiin ja

käytäntöihin, esimerkiksi näkemyksiin luonnollisen immuniteetin ja vaihtoehtoisten merkityksestä. (Nurmi & Harman, 2022.)

Rokotekriittisyyden määrittäviä tekijöitä on ryhmitelty erilaisten mallien avulla. SAGE:n rokote-epäröintiä tutkivan työryhmän yksinkertaisimmassa kolmen C:n mallissa rokotekriittisyyden tekijät on jaettu luottamukseen (confidence), välinpitämättömyyteen (complacency) ja saavutettavuuteen (convenience). Mallissa luottamuksella tarkoitetaan uskoa rokotteiden toimivuuteen ja turvallisuuteen. Lisäksi siihen kuuluu käsitys rokotteita jakavien järjestelmien luotettavuudesta ja kyvyistä sekä luottamus päättäjien motiiveihin rokotuksiin liittyvässä päätöksenteossa. Välinpitämättömyys liittyy näkemyksiin rokotteilla torjuttavien tartuntatautien aiheuttamista riskeistä, ja siihen voivat vaikuttaa esimerkiksi tartunnan saamisen todennäköisyys ja muiden tärkeämmäksi koettujen tekijöiden priorisointi. Saatavuus taas tarkoittaa rokotteita koskeviin palveluihin liittyviä tekijöitä, kuten rokotteiden ottamisen helppoutta, tarjotun palvelun laatua ja oikea-aikaisuutta, niiden ymmärtämistä sekä kustannuksia. (SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy, 2014, s. 11–12.)

Kuten rokotekriittisyyden taustalla olevista syistä käy ilmi, luottamus on yksi tärkeimmistä rokotusasenteisiin vaikuttavista tekijöistä. Esimerkiksi Goldenberg (2021) kuvaa rokotuspäätöksen tekemistä uskonhypyksi, jossa tulevaisuuden ennustamisen mahdottomuuden aiheuttama epävarmuutta paikataan terveydenhuollon ammattilaisilta ja läheisiltä saaduilla neuvoilla sekä tieteellisiin tahoihin ja instituutioihin kohdistuvalla luottamuksella. Suurin osa rokotekriittisyyden syistä vaikuttaakin liittyvän tavalla tai toisella siihen, ettei ihmisillä ole luottamusta asiantuntijoihin ja instituutioihin, jotka viestivät rokotteiden olevan turvallisia, toimivia ja kannattamisen arvoinen osa kansanterveysstrategiaa. (Goldenberg, 2021, s. 121–124.) Luottamuksen korostuminen rokotusasenteisiin vaikuttavana tekijänä ei ole ihme, sillä pelkkä tiedon jakaminen ei varmasti yksin riitä muuttamaan asenteita, jos tietoa tai sen lähdettä ei pidetä luotettavana.

Luottamus on käsitteenä moniulotteinen. Sitä on määritelty ja jäsennelty monilla eri tavoilla ja tutkittu useilla eri tieteenaloilla. Monissa sosiaalitieteellisissä tutkimuksissa ja teorioissa luottamus on jaettu erilaisiin lajeihin riippuen siitä, miten luottamus rakentuu ja keihin se kohdistuu. Myös rokotekriittisyyteen liittyvä luottamus tai epäluottamus voi kohdistua moniin eri tahoihin ja perustua erilaisiin näkemyksiin ja kokemuksiin eri toimijoista.

Partikulaarinen luottamus perustuu siteisiin oman ryhmän sisällä ja kohdistuu tunnettuihin ryhmän jäseniin. Yleistyneellä tai sosiaalisella luottamuksella tarkoitetaan uskoa siihen, että

useimpiin ihmisiin voi luottaa. Yleistynyt luottamus on nimensä mukaisesti yleistä eikä se kohdistu tiettyihin ihmisiin tai mihinkään erityiseen tarkoitukseen. (Uslaner, 2018, s. 4.) Institutionaalisella luottamuksella viitataan yhteiskunnallisiin toimijoihin, kuten julkiseen terveydenhuoltoon, sosiaalihuoltoon, oikeuslaitokseen, poliisiin ja muihin viranomaisiin kohdistuvaan luottamukseen (Leemann ym., 2018, s. 38). Poliittinen luottamus kuvaa kansalaisten ja poliittisen järjestelmän välistä suhdetta, ja sen taso määräytyy sen mukaan, miten instituutiot ja poliittiset toimijat kykenevät vastaamaan kansalaisten odotuksiin siitä, miten poliittisen järjestelmän kuuluisi toimia (Kestilä-Kekkonen & Vento, 2019, s. 18). Poliittiseen luottamukseen liittyy myös näiden toimijoiden suorituksen ja luotettavuuden jatkuvaa arvioimista (Uslaner, 2018, s. 4).

Rokotekriittisyyden on tutkimuksissa todettu olevan yhteydessä vähäisempään luottamukseen. Erityisesti matalan instituutionaalisen luottamuksen tason on havaittu olevan vahvasti yhteydessä rokotekriittisyyteen. Myös ihmisten välinen luottamus on rokotekriittisillä matalampaa. Rokotekriittisillä ero instituutionaalisen ja ihmisten välisen luottamuksen tasojen välillä on kuitenkin suurempi kuin niillä, jotka eivät suhtaudu rokotteisiin epäroiden. Rokotekriittisillä on siis todettu olevan suhteellisesti enemmän luottamusta ei-instituutionaalisiin tahoihin. Institutionaalisen luottamuksen puute korostaa sosiaalisten ryhmien antamien neuvojen merkitystä. (Krastev ym., 2023.) Rokotekriittiset ja rokotevastaiset kuuluvatkin usein yhteisöihin ja sosiaalisiin ryhmiin, joissa ei hyväksytä valtavirran näkemystä rokotteista (Goldenberg, 2021, s. 124).

Sosiaalisten ryhmien vaikutus rokotekriittisyyteen näkyy esimerkiksi alueellisina alhaisen rokotuskattavuuden taskuina. Ilmiötä on pyritty selittämään kahden mekanismin avulla: sosiaalinen valikoituminen, jossa sosiodemografisesti samankaltaiset yksilöt asettuvat samoille alueille muodostaen rokotekriittisiä ryhmittymiä, ja sosiaalinen vaikutus, jossa rokotekriittisyys leviää sosiaalisten verkostojen kautta luoden rokotteisiin epäilevästi suhtautuvia yhteisöjä. Näiden molempien on havaittu voivan aiheuttaa alueellisia rokotekriittisyyden keskittymiä. (Alvarez-Zuzek ym., 2022.)

Tutkimuksissa on lisäksi todettu, että maissa, joissa luottamus tieteeseen on vahvaa, ihmiset suhtautuvat myös rokotteisiin luottavaisemmin, jopa silloin kun huomioidaan yksilöiden henkilökohtaiset näkemykset tieteen luotettavuudesta. Tämän perusteella rokotekriittisyyden tutkimuksessa tulisi tutkia yksilöiden rokotteisiin kohdistuvan luottamuksen lisäksi myös sitä, kuinka tieteeseen liittyvän luottamuksen ja epäluottamuksen normit rakentuvat ja kuinka niitä

ylläpidetään eri sosiaalisissa konteksteissa. (Sturgis ym., 2021.) Rokotekriittisyyden voikin nähdä heijastavan laajempaa joukkoa ajallisesti, maantieteellisesti ja historiallisesti merkityksellisiä huolenaiheita, jotka liittyvät enemmän oikeudenmukaisuuteen ja arvoihin kuin tieteellisen tiedon ja asiantuntijuuden vastustamiseen (Goldenberg, 2021, s. 15).

Vastaavasti rokotemyönteisyydessä ei välttämättä ole kyse kyvystä ymmärtää tieteellistä tutkimusta, vaan halukkuudesta ottaa riski ryhmään kuulumisen ja tieteellisen konsensuksen takia (Goldenberg, 2021, s. 124).

Rokotekriittisyydessä on tulkittu olevan myös poliittisen kritiikin muotoja ja poliittisiin toimijoihin kohdistuvaa epäluottamusta. Rokotekriittiset vanhemmat ovat suomalaisessa haastattelututkimuksessa esimerkiksi kokeneet, että lääkärikäyntien ja työpoissaolojen vähentämisen synnyttämät kustannussäästöt ovat viranomaisten perimmäinen motiivi rokotuksille, ja että näin työelämän tehokkuusvaatimukset on ulotettu jopa lapsiin, kun muitakin vaihtoehtoja olisi. Lisäksi haastateltavat kritisoivat terveyden kaupallistumista ja taloudellisten eturyhmien valtaa terveystaloudessa. Lääke- ja elintarviketeollisuuden liittyvien sidonnaisuuksien epäiltiin vaikuttavan terveystalouden suosituksiin ja taloudellisten intressien pelättiin korrumpoivan terveystaloutta ja koululääketiedettä. (Nurmi & Salmenniemi, 2019, s. 71–74.)

3 Poliittinen ideologia

3.1 Poliittisen ideologian ulottuvuudet

Politiikka on tavallisesti jaettu kahden jakolinjan perusteella. Sosioekonomista tai taloudellista ulottuvuutta kuvataan vasemmisto-oikeisto-jaottelulla, jossa ihmiset jaetaan sen perusteella, millaiset näkemykset heillä on sosiaali- ja talouspoliittisista kysymyksistä ja valtion roolista niissä. Sosiokulttuurista ulottuvuutta taas kuvataan arvoliberaali-arvokonservatiivi-jaottelulla. (Saarinen, 2022.)

Oikeisto on perinteisesti ollut mahdollisimman vapaan markkinatalouden ja alhaisen verotuksen kannalla, kun taas vasemmisto on vastustanut suuria tuloeroja ja pitänyt valtion osallistumista talouteen tärkeänä. Liberaali-konservatiivi jaottelu taas perustuu suhtautumiseen jälkimaterialistisiin arvoihin, kuten kulttuuriseen ja seksuaaliseen monimuotoisuuteen, yksilöllisiin arvoihin ja ympäristön suojeluun. Liberalismilla viitataan usein edellä mainittujen arvojen kannatukseen ja konservatismilla perinteisten perhearvojen, uskonnollisuuden, maahanmuuton rajoittamisen ja nationalismiin kannattamiseen. (Mannerström ym., 2020, s. 10–11.) Sosiokulttuurista ulottuvuutta voidaan tarkemmin mitata esimerkiksi GAL-TAN-akselilla, jossa GAL viittaa vihreään, vaihtoehtoiseen ja libertaariseen (green, alternative, libertarian) ja TAN perinteiseen, autoritaariseen ja nationalistiseen (traditional, authoritarian, nationalist) (Hooghe ym., 2002, s. 966).

3.2 Poliittisen ideologian yhteys luottamukseen

Poliittinen ideologia on yhteydessä siihen, mihin instituutioihin ihmiset luottavat ja kuinka paljon näihin instituutioihin luotetaan. Terveysteen liittyvien kysymysten ja rokotekriittisyyden kannalta erityisen merkityksellistä on luottamus terveysviranomaisiin sekä tietoperustaisiin instituutioihin.

Poliittisen liberalismiin on havaittu olevan yhteydessä esimerkiksi pandemiaan liittyvien terveyssuositusten noudattamiseen, korkeampaan luottamukseen tieteellistä yhteisöä kohtaan sekä koronan kokemiseen terveysuhkana. Konservatiivisten uutislähteiden seuraajien taas on todettu luottavan muita vähemmän tieteelliseen yhteisöön ja noudattaneen vähemmän pandemiaan liittyviä ohjeistuksia. (Reinhardt ym., 2021.) Liberaalien onkin todettu luottavan konservatiiveja enemmän tutkijoihin riippumatta siitä mitä tieteenalaa nämä edustavat. Erot luottamuksen tasoissa vaihtelevat kuitenkin jonkin verran eri alojen välillä ja ovat erityisen

korostuneita esimerkiksi ilmasto- ja ympäristötieteissä, joissa tutkimusalaan liittyy poliittisesti kiistanalaisia kysymyksiä. (Gligorić ym., 2025.) Toisaalta poliittiset näkemykset vaikuttavat olevan yhteydessä jopa siihen, kuinka paljon terveystieteisiin luotetaan esimerkiksi syöpään liittyvän tiedon lähteinä (Chido-Amajuoyi ym., 2023).

Poliittisten ryhmien vaihtelevaa luottamusta tieteeseen on selitetty esimerkiksi tutkijoiden poliittisiin kantoihin liitetyillä stereotyyppioilla. Ihmisten on todettu luottavan enemmän tutkijoihin, joiden he kokevat olevan ideologisesti samankaltaisia kuin he itse. Vaikka tutkijoiden poliittista suuntautumista ei olisi suoraan ilmoitettu, ihmiset tekevät siitä päätelmiä esimerkiksi tieteenalan perusteella. Ilmiö voi selittää konservatiivien epäluottamusta tieteeseen, koska tällä hetkellä suuri osa tutkijoista ja tieteenaloista mielletään liberaaleiksi. (Altenmüller ym., 2024.)

Usein poliittisen ideologian ja luottamuksen yhteys voidaan liittää myös populismiin. Populististen asenteiden onkin todettu vähentävän luottamusta sekä poliittisiin että tieteellisiin instituutioihin ja sitä kautta liittyvän esimerkiksi ilmastonmuutoksen kieltämiseen (Huber ym., 2022) ja uskomuksiin koronaan liittyvistä salaliittoteorioista (Eberl ym., 2021). Epäluottamuksen nähdään olevan yhteydessä esimerkiksi populismiin kuuluvaan eliittivastaisuuteen (Huber ym., 2022).

Populismille ei ole yhtä yksiselitteistä määritelmää, mutta esimerkiksi Mudde ja Rovira Kaltwasser (2017, s. 5–6) ovat määritelleet sen ohueksi ideologiaksi, jossa korostetaan kansan yleistahdon merkitystä politiikassa ja jossa yhteiskunnan nähdään jakautuneen kahteen yhtenäiseen ja keskenään vastakkaiseen leiriin: kansaan ja korruptoituneeseen eliittiin. Määritelmässä ohuella ideologialla viitataan populismin rajalliseen kykyyn tarjota vastauksia ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin. Koska populismiin ei liity selkeää poliittista ohjelmaa, se esiintyy yleensä kiinnittyneenä tai jopa sulautuneena muihin kokonaisvaltaisempiin ideologioihin. Tämän takia se voikin liittyä hyvin erilaisiin ja jopa keskenään ristiriitaisiin aatteisiin ja poliittisiin suuntauksiin, kuten nationalismiin, uusliberalismiin tai sosialismiin. Keskeisimpinä populismin piirteinä voidaan kuitenkin pitää vetoamista kansaan ja eliitin vastustamista. Populismiin liittyykin aina kritiikkiä vallitsevaa järjestelmää kohtaan ja tavallisen kansan roolin korostamista. (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, s. 5–19.)

Populismissa eliitti ei rajoitu ainoastaan taloudelliseen tai poliittiseen eliittiin vaan eliitin vastaisen kritiikin kohteeksi voi joutua myös tiede ja asiantuntijuus. Tieteeseen liittyvässä populismissa asetetaankin vastakkain hyveelliseksi mielletty tavallinen kansa ja moraalisesti

kyseenalaisena nähty akateeminen eliitti. (Mede & Schäfer, 2020.) Eliitin vastustaminen voi tällöin näkyä esimerkiksi asiantuntijuuden kyseenalaistamisena ja maalaisjärjen korostamisena tai korvaamalla vakiintuneita tiedon auktoriteetteja tarjoamalla niiden tilalle poliittisesti latautuneita vaihtoehtoja (Ylä-Anttila, 2018).

Vaikka populismi ei automaattisesti liity mihinkään tiettyyn ideologiaan, se on 2000-luvulla liitetty erityisesti nationalismiin ja oikeistopoliittisiin liikkeisiin (Aktas, 2024). Näillä liikkeillä on useita yhteisiä piirteitä kuten vihamielinen suhtautuminen maahanmuuttajiin ja etnisiin vähemmistöihin sekä näkemys siitä että hallintoinstituutiot ovat korruptoituneita tai eivät kuuntele tavallista ihmistä. Yhteistä on myös perinteisten konservatiivisten arvojen vaaliminen ja epäilevä suhtautuminen monikansallisiin yhteisöihin kuten Euroopan unioniin ja Yhdistyneisiin kansakuntiin. (Gusterson, 2017.)

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tavoitteet

Tutkielman tavoitteena on lisätä tietoa ja ymmärrystä poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden yhteydestä sekä sen taustalla olevista tekijöistä länsimaissa. Koska luottamus on keskeinen käsite sekä rokotekriittisyydessä että politiikassa ja muussa yhteiskunnallisesti merkittävässä toiminnassa, tarkastelen ilmiötä lisäksi erityisesti luottamuksen näkökulmasta.

Tutkielmassa lähestyn aihetta seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Miten poliittinen ideologia on yhteydessä rokotekriittisyyteen?
2. Miten luottamus näkyy ideologisten ryhmien ja rokotekriittisyyden suhteessa?

Tavoitteenani on aiemman tutkimuksen perusteella tarkastella, onko rokotekriittisyyden havaittu olevan yhteydessä joihinkin tiettyihin poliittisiin ideologioihin. Lisäksi tarkoitukseni on selkeyttää luottamuksen merkitystä poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden suhteessa sekä tarkastella muita mahdollisia tekijäitä yhteyden taustalla.

Tutkimuksissa rokotekriittisyyden on todettu olevan yleisempää taloudellisesti kehittyneimmissä maissa ja vähäisempää kehittyvissä maissa (Goldenberg, 2021, s. 7; Wellcome Global Monitor, 2019, s. 106). Usein länsimaissa rokotteen äänekkäimpien vastustajien nähdään olevan myös vauraita, koulutettuja ja etuoikeutetussa asemassa. Heikossa taloudellisessa asemassa olevien matalaa rokotusastetta taas selitetään herkästi, ja mahdollisesti virheellisesti, terveyspalvelujen saatavuuteen liittyvillä haasteilla. (Goldenberg, 2021, s. 7–11.) Rokotusasteisiin liittyvien taustatekijöiden lisäksi myös poliittisen ideologian historialliset ja kulttuuriset merkitykset voivat olla hyvin erilaisia kehittyvissä maissa sekä Aasiassa, joten keskityn tutkimuksessa erityisesti länsimaihin.

4.2 Aineisto

Tutkielman aineisto koostuu aikaisemmasta aiheeseen liittyvästä tutkimuksesta. Aineiston olen kerännyt sähköisistä tietokannoista, kuten Volterista, Finnasta ja EBSCO:n tietokannoista (Sociology Source Ultimate ja Political Science Complete). Aineistoksi olen valinnut vertaisarvioituja artikkeleita, jotka käsittelevät rokotteisiin liittyviä asenteita ja poliittista ideologiaa sekä luottamusta.

Tiedonhaussa hakusanoina käytin erilaisia yhdistelmiä termeistä rokote-kriittisyys, rokotevastaisuus, rokote-epäröinti, rokotusasenne, poliittinen ideologia, poliittinen identiteetti, puoluepolitiikka, populismi ja luottamus sekä näiden erilaisia englanninkielisiä versioita kuten vaccine hesitancy, vaccine refusal, vaccine uptake, vaccine acceptance, vaccine confidence, political ideology, political identity, political affiliation, political party ja trust. Näin saaduista hakutuloksista poimin tutkielmaan aineistoa ensin tutkimusten otsikoiden perusteella ja tämän jälkeen vielä tarkemmin tiivistelmiin ja artikkeleihin tutustumalla.

Aiheeseen liittyvää suomenkielistä tutkimusta on tehty vielä melko vähän, joten pääosin aineisto on englanninkielistä. Koska koronapandemia on merkittävästi lisännyt kiinnostusta poliittisen ideologian ja ihmisten rokotuskäyttäytymisen yhteyksien selvittämiseen, on suurin osa aineiston tutkimuksista myös julkaistu vuoden 2020 jälkeen.

Kirjallisuuskatsaukseen valitsemani artikkelit käsittelevät eri rokotteisiin liittyvää rokote-kriittisyyttä ja sen yhteyttä poliittiseen ideologiaan eri maissa. Kuten taulukosta 1 näkyy, osa tutkimuksista keskittyy koronarokotteisiin liittyviin asenteisiin pandemian eri vaiheissa, toiset taas käsittelevät lapsuudessa annettavia rokotteita tai rokotusasenteita yleisesti. Tutkimuksissa on myös lähestytty poliittista ideologiaa sekä taloudellisten (vasemmisto-oikeisto) että sosiokulttuuristen (liberaali-konservatiivi) ulottuvuuksien avulla. Valtaosa aiheeseen liittyvästä tutkimuksesta perustuu tilastollisiin tutkimusmenetelmiin, joten yhtä tutkimusta lukuun ottamatta myös tutkielman aineisto koostuu kvantitatiivisista tutkimuksista.

Taulukko 1. Yhteenveto kirjallisuuskatsauksen aineistosta.

Kirjoittaja(t) ja julkaisuvuosi	Artikkeli	Tutkimusmenetelmät, aineisto ja kohdemaat	Tutkittu rokote ja tutkimuksen aihe
Backhaus, I., Hoven, H. & Kawachi, I 2023	Far-right political ideology and COVID-19 vaccine hesitancy: Multilevel analysis of 21 European countries.	Kvantitatiivinen European Social Survey (ESS-10), kerätty 2020-2022, N = 28057 21 Euroopan maata	Koronarokote. Äärioikeiston äänestämisen yhteys koronarokotteeseen liittyvään rokote-kriittisyyteen huomioiden yksilölliset ja maakohtaiset tekijät.
Baumgaertner, B., Carlisle, J. E. & Justwan, F 2018	The influence of political ideology and trust on willingness to vaccinate.	Kvantitatiivinen Internet survey, kerätty 25.-27. tammikuuta 2017, N = 1006 Yhdysvallat	Influenssa-, hinkuyskä- ja tuhkarokkorokote. Poliittisen ideologian (liberaali-konservatiivi) ja terveysviranomaisiin ja terveydenhuollon henkilökuntaan kohdistuvan luottamuksen vaikutus rokotusasenteisiin.

Kirjoittaja(t) ja julkaisu vuosi	Artikkeli	Tutkimusmenetelmät, aineisto ja kohdemaat	Tutkittu rokote ja tutkimuksen aihe
Carroll, D. R., Conroy, S. J. & Vamosiu, A. 2025	The importance of political and religious affiliation in explaining county-level COVID-19 Vaccine Hesitancy.	Kvantitatiivinen Yhdistetty neljä tietoa-aineistoa: the American Community Survey (ACS), 2020 US Religion Census: Religious Congregations and Membership Study, 2020 CDC: COVID-19 Vaccinations in the United States, County, 2022 MIT Election Data and Science Lab: County-level election data, 2020 Yhdysvallat	Koronarokote. Sosioekonomisten, demografisten, poliittisten (Donald Trumpin äänestäminen 2020 presidentinvaaleissa) ja uskonnollisten tekijöiden yhteys alueelliseen koronarokotteen rokotuskattavuuteen.
Chen, N.-T. N. 2024	Exploring and contextualizing the associations among political identification, vaccine risk and benefit perceptions, and vaccine acceptance.	Kvantitatiivinen Annenberg National Health Communication Survey (ANHCS) 2012, N = 383 Internet survey, kerätty 19.-27. maaliskuuta 2020, N = 364 ja 30. huhtikuuta-13. toukokuuta 2020, N = 334 Yhdysvallat	Hypoteettinen H1N1 lintuinfluenssarokote, sikainfluenssa-, kausi-influenssa- ja koronarokote. Poliittisen identifioitumisen (demokraatti-republikaani) yhteys näkemyksiin rokotteiden riskeistä ja hyödyistä kolmena ajankohtana: 2012, 2020 välittömästi koronapandemian julistamisen jälkeen ja 2020 pandemian ensimmäisten viikkojen jälkeen.
Cole, W. M. 2023	Political Ideology and Childhood Vaccination in Cross-National Perspective, 1995 to 2018.	Kvantitatiivinen Useita aineistoja: World Values Survey, World Development Indicators database. Global Health Expenditure Database, the Global Health Spending 1995-2017 dataset, Varieties of Democracy dataset, Quality of Government dataset 88 maata	Tuhkarokkorokote, DPT-rokote (kurkkumätä, jäykkäkouristus, hinkuyskä). Yhteiskuntien ideologisten (vasemmisto-oikeisto) rakenteiden ja lasten rokotuskattavuuden suhde eri maissa.
Debus, M. & Tosun, J. 2021	Political ideology and vaccination willingness: Implications for policy design.	Kvantitatiivinen Eurobarometri, kerätty maaliskuu 2019, N = 27524 Eurooppa	Rokotusasetteet yleisesti. Ideologisen ääriajattelun yhteys yksilön tietoihin ja näkemyksiin rokotteista.

Kirjoittaja(t) ja julkaisuvuosi	Artikkeli	Tutkimusmenetelmät, aineisto ja kohdemaat	Tutkittu rokote ja tutkimuksen aihe
Hornsey, M. J., Edwards, M., Lobera, J., Díaz-Catalán, C. & Barlow, F. K. 2021	Resolving the small-pockets problem helps clarify the role of education and political ideology in shaping vaccine scepticism.	Kvantitatiivinen Spanish Foundation for Science and Technology and the Ministry of Science: the 9th Survey on the Social Perception of Science and Technology, kerätty 14. toukokuuta-2. heinäkuuta 2018, N = 5200 Espanja	MPR-rokote (tuhkarokko, sikotauti, vihurirokko). Erilaisten profiilien tunnistaminen väestössä rokotusasteiden perusteella.
Klymak, M. & Vlandas, T. 2022	Partisanship and Covid-19 vaccination in the UK.	Kvantitatiivinen Tilastoaineisto vaalipiireittäin YouGov survey, kerätty 4. lokakuuta-9. marraskuuta 2021, N = 8485 Iso-Britannia	Koronarokote. Puoluekannatuksen ja rokotusasteen yhteys Iso-Britanniassa yksilötasolla ja vaalipiireittäin.
Kosic, A., Kana Kenfack, C. S. & Dionisi, E. 2024	The relationship between populism and attitudes on vaccine against COVID-19: Trust in institutions as a moderation factor.	Kvantitatiivinen Internet survey, kerätty tammi-toukokuu 2021, N = 396 Italia	Koronarokote. Populismien yhteys asenteisiin koronarokotetta ja hallituksen pandemiatoimenpiteitä kohtaan. Yhteyden välittyminen salaliittoukusten ja terveysriskien käsitysten kautta ja instituutioita kohtaan koetun luottamuksen merkitys.
Lello, E., Bertuzzi, N., Pedroni, M. & Raffini, L. 2023	Vaccine hesitancy and refusal during the Covid-19 pandemic in Italy: Individualistic claims or repoliticization?	Kvalitatiivinen Rokotekriittisten haastattelut, kerätty 2020-2022, N = 67 Fokusryhmähaastattelu neljän rokotekriittisen Movimento 3V-puolueen jäsenen kanssa, maaliskuu 2022 Italia	Koronarokote. Rokotekriittisten näkemykset, tulkinnat ja asenteet liittyen koronapandemiaan ja siihen liittyvään rokotuskampanjaan sekä kriisinhallintaan.
Winter, T., Riordan, B. C., Scarf, D. & Jose, P. E. 2022	Conspiracy beliefs and distrust of science predicts reluctance of vaccine uptake of politically right-wing citizens.	Kvantitatiivinen Internet survey, kerätty tammi-helmikuu 2021, N = 1358 Uusi-Seelanti	Koronarokote. Poliittisen suuntautumisen (vasemmisto-oikeisto) ja salaliittoteorioihin uskomisen yhteys. Tieteeseen kohdistuvan epäluottamuksen merkitys yhteyden voimakkuuteen.

4.3 Menetelmät

Tässä tutkielmassa käytän tutkimusmenetelmänä kuvailevaa kirjallisuuskatsausta.

Rokotekriittisyyden ja poliittisen ideologian yhteyttä on jo aiemmin tutkittu eri maissa ja erilaisin tutkimusmenetelmin, joten tavoitteenani on kirjallisuuskatsauksen avulla muodostaa ilmiöstä yleiskuva aiempien aiheesta tehtyjen tutkimusten perusteella.

Kirjallisuuskatsauksessa tunnistetaan, arvioidaan ja tiivistetään valmiina olevaa ja julkaistua tutkimusaineistoa. Menetelmässä aiempien tutkimusten tuloksia kootaan ja käytetään perustana uusille tutkimustuloksille. Kirjallisuuskatsauksen tyyppejä on useita erilaisia, mutta tavallisesti kirjallisuuskatsaus jaetaan kolmeen perustyyppiin: kuvailevaan ja systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sekä meta-analyysiin. (Salminen 2023, 4–7.)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on luonteeltaan yleiskatsaus, jolla tutkittavasta ilmiöstä voidaan muodostaa laaja-alainen kuva ilman tutkimusmetodeihin liittyviä tiukkoja sääntöjä. Näin aineistona voidaan käyttää laajasti erilaisia tutkimuksia eikä aineiston valinnalle ole asetettu tarkkoja sääntöjä. (Salminen 2023, 7–8.) Käytän tutkielmassa kuvailevaa kirjallisuuskatsausta, sillä se mahdollistaa monipuolisten tutkimusten käyttämisen aineistona eikä edellytä aineiston rajaamista esimerkiksi tutkimusmenetelmien perusteella. Näin ilmiöstä on mahdollista muodostaa laaja kokonaiskuva ja tunnistaa siihen liittyviä keskeisiä teemoja.

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus voidaan vielä jakaa narratiiviseen, kartoittavaan ja integroivaan tyyppiin. Tutkielmassa käytän integroivaa kirjallisuuskatsausta, jossa tutkittavaa ilmiötä pyritään kuvaamaan mahdollisimman monipuolisesti ja laajentamaan aiheen käsittely myös ilmiön kriittiseen tarkasteluun. (Salminen, 2023, s. 8–11.)

4.4 Tutkimusetiikka

Olen tutkielmassani hyödyntänyt tekoälysovellus Microsoft 365 Copilotia (OpenAI) lähteiden kartoittamisessa ja joidenkin englanninkielisten ilmaisujen kääntämisen apuna sekä kieliopin tarkastamisessa. Kaikki lopulliset tulkinnat ja sisällölliset ratkaisut ovat omiani ja otan täyden vastuun tutkielman tietojen oikeellisuudesta.

5 Poliittinen ideologia ja rokotekriittisyys

Tässä luvussa esittelen kirjallisuuskatsaukseni tuloksia tarkastelemalla, miten erilaiset poliittisen ideologian ulottuvuudet ovat aineiston perusteella yhteydessä rokotekriittisyyteen. Lisäksi käsittelen luottamuksen sekä muiden tekijöiden merkitystä tähän yhteyteen.

Esittelen ensin tuloksia oikeiston ja konservatiivien rokotekriittisyydestä, minkä jälkeen keskityn ideologisen ääriajattelun ja rokotekriittisyyden yhteyksiin. Tämän jälkeen käsittelen erikseen luottamuksen yhteyttä poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden yhteyteen. Lopuksi tarkastelen vielä muita aineistosta nousevia tekijöitä, jotka voivat osaltaan selittää ilmiötä.

5.1 Ideologioiden yhteydet rokotekriittisyyteen

Rokotekriittisyys on julkisessa keskustelussa yhdistetty koronapandemian aikana erityisesti oikeistoon ja konservatiivisiin näkemyksiin. Useiden kyselytutkimuksiin ja tilastolliseen analyysiin perustuvien tutkimusten perusteella tämä vaikuttaa myös pitävän paikkaansa (ks. esim. Backhaus ym., 2023; Baumgaertner ym., 2018; Carroll ym., 2025; Chen, 2024; Winter ym., 2022). Oikeistopuolueiden kannattamisen on tutkimuksissa todettu olevan yhteydessä koronarokotteiden ottamiseen. Esimerkiksi Backhaus ym. (2023) ovat European Social Survey-dataan perustuvassa 21 Euroopan maata koskevassa tutkimuksessaan havainneet äärioikeistolaisia puolueita äänestäneiden jättävän 2,7 kertaa poliittisen keskustan äänestäjiä todennäköisemmin koronarokotteen ottamatta. Vastaavasti Carroll ym. (2025) ovat todenneet Donald Trumpia äänestäneiden osuuden korreloivan negatiivisesti piirikunnan koronarokotuskattavuuden kanssa: mitä suurempi osuus maakunnassa on republikaaneja, sitä pienempi on koronarokotteen ottaneiden osuus.

Oikeistolaisuuden yhteys matalampaan rokotuskattavuuteen vaikuttaa näkyvän koronarokotteen lisäksi myös muiden rokotteiden kohdalla. Kurkkumädältä, jäykkäkouristukselta ja hinkuyskältä suojaavan DPT-rokotteen ja tuhkarokkorokotteen sekä poliittisen ideologian yhteyttä tutkinut Cole (2023) havaitsi rokotettujen 12–23 kuukauden ikäisten lasten osuuden koko väestöstä olevan suurinta maissa, jotka edustavat ideologista keskilinjaa ja pienintä maissa, jotka nojaavat poliittisesti oikealle. Myös Chen (2024) on kyselyihin perustuvassa tutkimuksessaan todennut Yhdysvalloissa demokraattien suhtautuvan rokotuksiin yleisesti republikaaneja myönteisemmin. Lisäksi heidän näkemyksensä olivat suotuisampia sekä pandemiaan liittyvien että perinteisten rokotteiden riskien ja hyötyjen

suhteesta. Poliittisen identifikaation ja asenteiden yhteys ei kuitenkaan ollut täysin muuttumaton, vaan vaihteli jonkin verran rokotteen ja kyselyn ajankohdan mukaan. (Chen, 2024.)

Oikeiston kannattamisen ohella rokotekriittisyys vaikuttaa olevan yhteydessä myös konservatiivisuuteen. Baumgaertner ym. (2018) havaitsivat niin ikään Yhdysvalloissa toteutetussa kyselytutkimuksessa ideologian olevan suoraan yhteydessä rokotusasenteisiin. Tutkimuksessa konservatiivisten vastaajien todettiin muita epätodennäköisemmin ilmaisevan halukkuutensa ottaa rokotteita hinkuyskää, tuhkarokkoa ja influenssaa vastaan. Samalla poliittisen ideologian todettiin vaikuttavan yksilön terveystietojen tuottajia kohtaan kokemaan luottamukseen ja näin olevan myös epäsuorasti yhteydessä rokotekriittisyyteen. (Baumgaertner ym., 2018.)

Rokotekriittisyyden ja oikeistolaisien tai konservatiivisten näkemysten yhteys ei kuitenkaan ole täysin suoraviivainen. Esimerkiksi Klymak ja Vlandas (2022) havaitsivat etteivät puoluepoliittiset erot näytä Iso-Britanniassa olevan yhteydessä rokotuskäyttäytymiseen, kun huomioidaan sosioekonomiset ja demografiset tekijät. Itseasiassa vastoin rokotetutkimuksen yleistä linjaa he havaitsivat, että rokotuskattavuus on suurempaa alueilla, joilla kannatetaan Konservatiivipuoluetta, mikä vaikuttaa selittyvän suurelta osin sillä, että näillä alueilla väestö on vanhempaa ja taloudellisesti paremmassa asemassa. (Klymak & Vlandas, 2022.)

Hornsey ym. (2021) taas löysivät tutkimuksessaan kaksi pientä, mutta rokotuskattavuuden kannalta merkittävää rokotekriittisten ryhmää Espanjasta kerätystä aineistosta. Kaikkein rokotekriittisimpään ryhmään kuului tutkimuksessa vain 1,14 % vastaajista. Tähän ryhmään kuuluvat olivat korkeasti koulutettuja ja heillä oli vahvoja liberaaleja taipumuksia. He suhtautuivat kaikkein epäilevimmin myös geenimuunneltuihin viljelykasveihin sekä ydinenergiaan ja todennäköisimmin saivat tieteesen liittyviä uutisia internetistä. Toiseksi rokotekriittisin ryhmä oli hieman suurempi (3,4 %) ja siihen kuuluvat olivat nuoria ja matalasti koulutettuja. Vaikka ryhmä ei ollut poliittisesti yhtenevä, sitä yhdisti sijoittuminen poliittisiin ääripäihin: suurin osa ryhmään kuuluvista sijoittui joko poliittisen asteikon vasempaan tai oikeaan äärilaitaan. (Hornsey ym., 2021.)

Etenkin eurooppalaisissa tutkimuksissa rokotekriittisyys vaikuttaakin liittyvän erityisesti ideologiseen ääriajatteluun ja esiintyvän sekä oikeiston ja konservatiivien että vasemmiston ja liberaalien piirissä. Debus ja Tosun (2021) havaitsivat Eurobarometrin marraskuussa 2019 kerättyyn dataan perustuvassa tutkimuksessaan, että mitä kauemmas keskustasta ihmiset

sijoittavat itsensä oikeisto-vasemmisto ulottuvuudella, sitä todennäköisemmin he uskovat rokotteiden aiheuttavan vakavia sivuvaikutuksia ja sairauksia, joilta niiden on tarkoitus suojata sekä ettei rokotteita tutkita perusteellisesti ennen myyntiluvan myöntämistä.

Backhausin ym. (2023) koronarokotetta koskevassa tutkimuksessa rokotekriittisyys kuitenkin oli yhteydessä erityisesti äärioikeiston kannattamiseen eikä äärivasemmistossa havaittu vastaavaa yhteyttä. Pandemian aikana rokotekysymyksen politisoituminen ja koronaan liittyvien rajoitusten vastustaminen korostuivatkin erityisesti äärioikeistossa, mikä todennäköisesti näkyy kannattajien rokotusasenteissa erityisesti koronarokotteen osalta. Toisaalta on mahdollista, että vasemmistoa kannattavien ja liberaaleja arvoja omaavien rokotekriittisten ryhmä jää pienen kokonsa vuoksi huomaamatta perinteisiä tilastollisia menetelmiä käytettäessä (Hornsey ym., 2021).

5.2 Luottamuksen yhteys poliittiseen ideologiaan ja rokotekriittisyyteen

Erytyisesti luottamuksen on todettu vaikuttavan rokotusasenteisiin ja se onkin kirjallisuuskatsauksen perusteella yksi tärkeimmistä tekijöistä rokotekriittisyyden ja poliittisen ideologian välillä. Rokotuskattavuuden parantamiseen tähtäävien ja tiedon lisäämiseen perustuvien toimien onnistuminen saattaa riippua yksilöiden luottamuksesta rokotteiden riskeistä ja hyödyistä kertoviin lähteisiin, ja tämä luottamus voi olla ideologian rajoittamaa (Baumgaertner ym., 2018).

Poliittisen ideologian on havaittu olevan yhteydessä esimerkiksi siihen kuinka paljon yksilöt luottavat terveystietoa tuottaviin tahoihin. Sekä terveydenhuollon tarjoajia että terveysviranomaisia, kuten Yhdysvaltain tautikeskusta (Centers for Disease Control and Prevention CDC), kohtaan koetun luottamuksen havaittiin Baumgaertnerin ym. (2018) tutkimuksessa olevan suoraan yhteydessä halukkuuteen ottaa rokotteita. Ideologialla taas todettiin olevan vahva yhteys terveysviranomaisiin kohdistuvaan luottamukseen, mutta ei perusterveydenhuollon ammattilaisia kohtaan koettuun luottamukseen. Tutkimuksessa havaittiin, että yksilöt, joiden luottamus terveysviranomaisiin oli vähäisempää, olivat rokotekriittisempiä ja he olivat tyypillisesti myös konservatiiveja. (Baumgaertner ym., 2018.)

Myös Lello ym. (2023) havaitsivat rokotekriittisten haastatteluihin perustuvassa tutkimuksessaan haastateltavien suhtautuvan epäilevästi terveysinstituutioihin. Epäluottamus kuitenkin kohdistui lisäksi myös paljon laajempaan joukkoon erilaisia toimijoita, esimerkiksi lääketeollisuuteen, valtamediaan, poliittisiin puolueisiin ja taloudelliseen eliittiin. Syyt sille,

miksi julkiset instituutiot koettiin epäluotettavaksi, olivat kuitenkin osittain ristiriitaisia. Esimerkiksi valtio saatettiin nähdä liian autoritaarisena ja sen koettiin puuttuvan liikaa yksilöiden valintoihin ja vapauksiin, toisaalta sitä pidettiin heikkona ja kykenemättömänä hallitsemaan koronapandemiaa, koska sen nähtiin olevan alisteinen ylikansallisten instituutioiden ja talous- ja rahoitusvaikuttajien luomille paineille. (Lello ym., 2023.)

Myös Winter ym. (2022) havaitsivat poliittisen ideologian, luottamuksen ja rokotekriittisyyden olevan yhteydessä. He totesivat Uudessa-Seelannissa konservatiivien olevan liberaaleja rokotekriittisempiä. Tämä kriittisyys liittyi osittain taipumukseen uskoa koronasalaliittoteorioihin. Yhteys konservatiivien, salaliittoteorioiden ja vähäisemmän rokotteiden ottamisen välillä esiintyi kuitenkin vain silloin kun mukana oli myös epäluottamusta tieteeseen. (Winter ym., 2022.)

Salaliittoteorioiden todettiin olevan vahvasti yhteydessä rokotekriittisyyteen myös Kosicin ym. (2024) tutkimuksessa, jossa todennäköisyys rokotteiden ottamiselle ja koronamääräysten noudattamiselle oli sitä matalampi mitä voimakkaampaa usko salaliittoteorioihin oli. Myönteinen suhtautuminen koronarokotteisiin ja koronarajoitusten noudattaminen taas olivat positiivisesti yhteydessä instituutiota kohtaan koettuun luottamukseen. Populistiset asenteet, kuten eliitinvastaiset näkemykset ja kansanvallan sekä hyvän ja pahan välisen vastakkainasettelun korostaminen, olivat yhteydessä salaliittoteorioihin uskomiseen erityisesti yksilöillä, jotka eivät luottaneet instituutioihin. Tällaiset yksilöt olivat myös vähemmän huolissaan koronan aiheuttamista riskeistä. Näin populistiset asenteet ennustivat salaliittouskomusten ja terveystieteisiin liittyvien käsitysten välittäminä myös rokotusasenteita. (Kosic ym., 2024.)

Lellon ym. (2023) tutkimuksessa kuitenkin vain harvoilla rokotekriittisillä epäluottamus lääketieteellisuutta ja instituutioita kohtaan ilmeni suorana uskona koronasalaliittoteorioihin. Haastatteluissa korostuivat kuitenkin populismiin liitetyt näkemykset maailmanlaajuisen eliitin vallasta ja huoli sen vaikutuksesta valtioiden tavoitteisiin ja toimiin. Myöskään epäluottamus lääketiedettä kohtaan ei useimmiten merkinnyt varsinaista tiedevastaisuutta, vaan näkyi epäilyinä asiantuntijoiden eturistiriidoista ja mahdollisten taloudellisten intressien vaikutusten kritiikkinä. Monet haastatellut kertoivat myös menettäneensä kaiken uskonsa valtamediaan ja etsivänsä aktiivisesti tietoa vaihtoehtoisista lähteistä, erityisesti Telegramista ja YouTubesta. He lukivat myös kirjoja ja osallistuivat aktiivisesti erilaisille kursseille saadakseen tietoa esimerkiksi terveyden tai lainsäädäntöön liittyvistä aiheista. (Lello ym.,

2023.) Valtamediaan kohdistuva epäluottamus näkyi myös Hornseyn ym. (2021) tutkimuksessa, jossa kaikkein rokotekriittisimmät käyttivät tieteellisen tiedon lähteinä ryhmistä vähiten televisiota ja eniten internetiä, erityisesti blogeja, keskustelufoorumeita, nettiradioita, videoita ja tiettyihin aiheisiin erikoistunutta verkkomediaa.

Kuten edellä mainituista tutkimuksista käy ilmi, rokotteisiin liittyvästä epäluottamuksesta voi tunnistaa useita populismin keskeisiä piirteitä. Esimerkiksi eliitin vastustaminen näkyy terveysviranomaisiin, valtamediaan ja taloudelliseen eliittiin kohdistuvana epäluulona. Epäluottamus ulottuu myös tieteseen, jossa se ilmenee tutkijoiden asiantuntijuuden ja vastuullisuuden kyseenalaistamisena. Tällöin selityksiä etsitään esimerkiksi salaliittoteorioista, ja tiedon lähteeksi tarjotaan vaihtoehtoisia auktoriteetteja, kuten yksittäisiä asiantuntijoiksi miellettyjä henkilöitä ja sosiaalisen median vaikuttajia. Valtiovallan näkeminen heikkona tai autoritaarisena sekä koronamääräysten noudattamattomuus taas heijastavat populistista näkemystä vallankäytöstä ja vastakkainasettelusta kansan ja eliitin välillä.

5.3 Poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden yhteyksien syyt

Suuri osa poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden yhteyksistä liittyy tavalla tai toisella luottamukseen. Luottamuksen lisäksi yhteyden taustalla on kuitenkin myös muita tekijöitä, kuten valtaan, moraaliin ja arvoihin sekä identiteetteihin ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä näkemyksiä. Nämä tekijät vaikuttavat myös siihen, kuinka epäluottamus rakentuu eri ryhmissä ja mihin se ensisijaisesti kohdistuu. Poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden kokonaiskuvan hahmottamiseksi onkin hyödyllistä tarkastella myös näitä luottamusta täydentäviä näkökulmia.

Esimerkiksi Cole (2023) kuvaa oikeiston rokotekriittisyyden johtuvan usein kielteisestä ja torjuvasta suhtautumisesta valtion auktoriteettiin. Konservatiivit ovatkin hänen mukaansa pitkään pitäneet rokotusvaatimuksia valtion vallan väärinkäyttönä ja nähneet niiden loukkaavan yksilön kansalaisoikeuksia, ruumiillista koskemattomuutta ja vanhempien oikeuksia (Cole, 2023). Valtaan liittyvät käsitykset näkyvät myös konkreettisesti Lellon ym. (2023) haastatteluissa, joissa rokotekeskustelun yhteydessä käytettiin esimerkiksi ilmaisia terveysdiktatuuri ja jälkidemokratia. Myös Backhaus ym. (2023) esittävät äärioikeiston koronarokotteisiin kohdistuvan rokotekriittisyyden mahdolliseksi syyksi hallinnon asettamien koronatoimenpiteiden vastustamisen.

Valtakäsitysten lisäksi konservatiivit saattavat eri syistä myös kyseenalaistaa tieteellisen asiantuntemuksen ja pitää esimerkiksi uskonnon, intuition, maalaisjärjen, arkisen tiedon ja perinteisten viisauksien tarjoamaa näkökulmaa ensisijaisina (Cole, 2023). Tällaisten perustelujen voi nähdä olevan yhdenmukaisia sen kanssa, kuinka oikeistossa perinteisesti mielletään valtion rooli ja vapauden merkitys yhteiskunnassa. Perusteluista näkyy myös konservatiivien tavallisesti kannattamien perinteisten perhearvojen ja uskonnollisuuden merkitys. Ainakin uskonnon vaikutuksen merkitystä konservatiivien rokotusasenteisiin tukee Carrollin ym. (2025) havainto, jossa evankelisten kristittyjen osuus piirikuntien väestöstä oli yhteydessä rokotekriittisyyteen. Kun analyysissä huomioitiin republikaanien osuus, vaikutus näytti kuitenkin häviävän, mikä kertoo tekijöiden vaikutusten välillä olevasta huomattavasta päällekkäisyydestä. (Carroll ym., 2025.)

Konservatiivien tapaan myös liberaalit suhtautuvat epäilevästi tieteelliseen tietoon, jos se ei ole linjassa heidän maailmankuvansa kanssa. Vasemmiston ja liberaalien rokotekriittisyys yhdistetään kuitenkin tavallisesti hieman erilaisiin syihin kuin oikeiston ja konservatiivien. Colen (2023) mukaan rokotekriittisyyden on nähty esimerkiksi olevan tapa ottaa omaan terveyteen liittyvä valta pois väheksyvänä ja välinpitämättömänä pidetyltä terveydenhuoltojärjestelmältä. Lisäksi liberaalien epäluulo lääketieteellisuutta kohtaan ja ympäristöliikkeen luomat mielikuvat myrkyistä saattavat vaikuttaa siihen, kuinka he suhtautuvat rokotteisiin. (Cole, 2023.)

Rokotteiden vastustamiseen voi liittyä esimerkiksi länsimaisen lääketieteen hallitsevan aseman ja medikalisaation kritiikkiä sekä koululääketieteestä poikkeavia, osittain arvoihin pohjautuvia käsityksiä terveydestä ja sairaudesta. Lellon ym. (2023) tutkimuksessa rokotekriittisten näkemyksissä korostuivatkin usein kokonaisvaltaiset lähestymistavat, joissa painotettiin ennaltaehkäisyä, luonnollisuutta ja ruokavalion sekä elämäntapojen merkitystä. Lisäksi perinteisen lääketieteen rinnalla tai tilalla saatettiin käyttää täydentäviä tai vaihtoehtoisia hoitomuotoja. (Lello ym., 2023.)

Poliittisen ideologian vaikutus rokotekriittisyyteen voi liittyä myös ryhmään kuulumiseen ja identiteetteihin. Rokotteiden ottaminen tai niistä kieltäytyminen voi toimia esimerkiksi keinona osoittaa sitoutumista oman yhteisön tapoihin. Siten rokotekäyttäytyminen voi vahvistaa tiettyjä sosiaalisia suhteita ja heikentää toisia. (Lello ym., 2023.) Erityisesti kriisitilanteissa ihmiset myös turvautuvat usein yhteisönsä sisällä jaettavaan tietoon (Backhaus ym., 2023). Poliittinen ideologia taas voi vaikuttaa siihen, millaiselle tiedolle

ihmiset altistuvat (Chen, 2024). Lähipiiriin lisäksi myös poliittisten puolueiden ja niiden johtajien omaksumat tulkinnat ja linjaukset voivat vaikuttaa ihmisten terveyskäyttäytymiseen (Backhaus ym., 2023).

Useissa kirjallisuuskatsauksen tutkimuksissa nostetaan esiin erityisesti oikeiston ja konservatiivien johtohahmojen ristiriitainen viestintä koronarokotteeseen liittyen. Esimerkiksi Carroll ym. (2025) esittävät, että Trumpin hallinnon vähättelevä suhtautuminen koronan tappavuuteen, Yhdysvaltojen johtavan tartuntatautien asiantuntija Anthony Faucin julkinen kritisointi ja Floridan avoimen koronapolitiikan tukeminen todennäköisesti lisäsivät erityisesti Trumpin seuraajien rokotekriittisyyttä. Tämä siitä huolimatta, että rokote oli kehitetty Trumpin hallinnon aikana ja hallinto ainakin alustavasti kannatti rokotteiden nopeaa käyttöönottoa (Carroll ym., 2025.) Vastaavasti Klymak ja Vlandas (2022) toteavat, että Iso-Britannian Konservatiivihallituksen rokotemyönteinen kanta ja rokotuskampanjan aktiivinen edistäminen koronapandemian aikana on saattanut vaikuttaa siihen, etteivät erot eri puolueiden rokotusasteiden välillä ole Britanniassa merkittäviä.

6 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa tarkastelin poliittisen ideologian yhteyttä rokotekriittisyyteen sekä tähän yhteyteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkielmassa kokosin yhteen aiempaa rokotteisiin ja poliittiseen ideologiaan liittyvää tutkimusta. Tavoitteenani oli tutkia, miten poliittisen ideologian ulottuvuudet näkyvät rokotekriittisyyden yleisyydessä. Lisäksi pyrin tunnistamaan mahdollisia tekijöitä yhteyksien taustalla kiinnittäen erityistä huomiota luottamuksen merkitykseen.

Vaikka rokotekriittisyys on verrattain harvinaista, on koronapandemia osoittanut, että kyseessä on näkyvä ja yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö. Pandemia on korostanut myös poliittisten päätösten, viestinnän ja arvojen vaikutusta rokotusasenteisiin sekä luonut jakolinjoja rokotettujen ja rokottamattomien välille. Rokotteisiin liittyvän keskustelun voikin nähdä osana poliittista ja ideologista kamppailua.

Julkisessa keskustelussa rokotekriittisyys on liitetty erityisesti äärioikeistoon. Mielikuvat oikeiston ja konservatiivien rokotekriittisyydestä vaikuttavat kirjallisuuskatsauksen perusteella pitävän paikkaansa erityisesti Yhdysvalloissa, joissa konservatiivien ja republikaanien on todettu olevan liberaaleja ja demokraatteja rokotekriittisempiä (Baumgaertner ym., 2018; Carroll ym., 2025; Chen, 2024). Myös laajemmassa vertailussa rokotettujen lasten osuuden koko väestöstä havaittiin olevan suurinta maissa, jotka edustavat ideologista keskilinjaa ja pienintä maissa, jotka nojaavat poliittisesti oikealle (Cole, 2023). Lisäksi Euroopassa äärioikeiston äänestäjien on havaittu olevan muita rokotekriittisempiä ainakin koronarokotetta kohtaa (Backhaus ym., 2023).

Rokotekriittisyys ei kuitenkaan rajoitu yksinomaan oikeistolaiseen tai konservatiiviseen ideologiaan. Esimerkiksi Iso-Britanniassa puoluepoliittisten erojen ei havaittu olevan yhteydessä rokotekriittisyyteen ja ennen sosioekonomisten ja demografisten tekijöiden huomioimista rokotuskattavuus oli jopa parempi sellaisilla alueilla, joilla kannatetaan Konservatiivipuoluetta (Klymak & Vlandas, 2022). Osalla erittäin rokotekriittisistä on myös havaittu olevan vahvoja liberaaleja taipumuksia (Hornsey ym., 2021; Lello ym., 2023). Euroopassa rokotekriittisyys onkin tutkimuksissa liitetty erityisesti ideologiseen ääriajatteluun, sillä rokotekriittisten on havaittu sijoittuvan usein poliittisesti joko oikeaan tai vasempaan äärilaitaan (Debus & Tosun, 2021; Hornsey ym., 2021).

Luottamus vaikuttaa selittävän ainakin osittain poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden yhteyttä. Luottamuksen merkitys näkyy esimerkiksi rokotekriittisten epäilevänä suhtautumisena terveysviranomaisiin ja tieteellisen tiedon sekä erityisesti sen tuottajien luotettavuuden kyseenalaistamisena. Luottamus terveydenhuollon tarjoajiin ja terveysviranomaisiin on suoraan yhteydessä halukkuuteen ottaa rokotteita, ja ideologialla on vahva yhteys tähän luottamukseen. (Baumgaertner ym., 2018). Epäluottamus ulottuu terveysinstituutioiden lisäksi myös muihin toimijoihin kuten lääketeollisuuteen, valtamediaan, poliittisiin puolueisiin ja taloudelliseen eliittiin (Lello ym., 2023). Lisäksi rokotekriittisyys on yhteydessä vähäisempään tieteeseen kohdistuvaan luottamukseen ja salaliittoteorioihin uskomiseen (Kosic ym., 2024; Winter ym., 2022).

Luottamuksen lisäksi poliittisen ideologian ja rokotekriittisyyden yhteyden taustalla voi nähdä olevan myös muita tekijöitä, kuten valtaan, moraaliin ja arvoihin sekä identiteetteihin ja sosiaaliin suhteisiin liittyviä seikkoja. Rokotekriittisyyden taustalla voikin olla esimerkiksi pyrkimys vastustaa viranomaisten määräyksiä ja kyseenalaistaa valtion vallankäytön oikeutus ja laajuus (Backhaus ym., 2023; Cole, 2023). Rokotusasenteisiin voivat vaikuttaa myös muut maailmakuvaan liittyvät käsitykset, jotka voivat ilmetä esimerkiksi perinteiden tai luonnollisuuden korostamisena sekä länsimaisen lääketieteen ensisijaisuuden kyseenalaistamisena (Cole, 2023; Lello ym., 2023). Lisäksi poliittisen ideologia voi vaikuttaa siihen, millaiselle tiedolle ihmiset altistuvat (Chen, 2024) ja miten he voivat rokotuskäyttäytymisellään osoittaa sitoutumistaan yhteisönsä normeihin (Lello ym., 2023).

Monet rokotekriittisyyden taustalla olevista tekijöistä kytkeytyvät kirjallisuuskatsauksen perusteella populistiseen ajatteluun. Esimerkiksi populismille tyypillinen eliittivastaisuus näkyy epäluottamuksena terveysviranomaisia, tiedeyhteisöä ja muita institutionaalisia tahoja kohtaan. Lisäksi vastakkainasettelu kansan ja eliitin välillä näkyy vallankäyttöön ja auktoriteettiin liittyvissä näkemyksissä. Populistinen kehys tarjoaakin mahdollisuuden esittää rokotteisiin liittyvät kysymykset terveysvalintojen sijaan eliitin vallankäytön välineenä ja siten poliittisina. Tällainen lähtökohta on erityisen sopiva ideologisille ääripäille, koska niihin liittyy usein jo valmiiksi jyrkkää ajattelua ja vastakkainasettelua.

Rokotekriittisyyden yhdistyminen poliittiseen ääriajatteluun ja oikeistopopulismiin tukee myös näkemystä siitä, että luottamus on merkittävä rokotusasenteisiin vaikuttava tekijä. Kriittisyydessä ei siis todennäköisesti ole kyse pelkästä kyvystä ymmärtää tieteellistä tutkimusta, vaan se voi liittyä suurelta osin myös maailmakuvaan ja ideologiaan näkemyksiin.

Erityisesti koronapandemiaan liittyvät kokemukset liiallisesta vapauteen ja itseääräämis-oikeuteen puuttumisesta sekä asiantuntijoiden ristiriitainen viestintä ovat voineet entisestään korostaa poliittisen ideologian merkitystä.

Kirjallisuuskatsaukseen valitsemissani tutkimuksissa poliittista ideologiaa on mitattu eri tavoin. Tutkimukset ovat myös eri maista ja erilaisista poliittisista järjestelmistä. Tämä mahdollistaa ilmiön monipuolisen tarkastelun, mutta rajoittaa tulosten vertailua ja suorien yleistysten tekemistä. Lisäksi useissa kyselyaineistoihin perustuvissa tutkimuksissa analyysiin on valittu ainoastaan vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet kannattamansa puolueen tai sijoittaneet itsensä poliittista ideologiaa mittaavalle asteikolle. Tämän takia tuloksissa eivät välttämättä näy sellaiset ihmiset ja ryhmät, joiden luokittelu perinteisten poliittisen ideologian jakolinjojen mukaan on hankalaa. Koska instituutioihin ja politiikkaan liittyvä epäluottamus on usein keskeistä rokotekriittisyydessä, voi tällaisten näkemysten puuttuminen jonkin verran vaikuttaa tuloksiin. Näiden ryhmien tunnistamiseksi ja rokotekriittisyyteen liittyvien tarkempien ideologisten yhteyksien ja arvojen ymmärtämiseksi ilmiötä olisi myös jatkossa tärkeää tutkia laadullisin menetelmin. Osa tutkimusten aineistoista on myös kerätty koronapandemian takia hyvin poikkeuksellisena aikana, mikä on varmasti vaikuttanut merkittävästi rokotusasenteisiin. Tulevaisuudessa olisikin tärkeää tutkia tarkemmin millaisia vaikutuksia pandemialla on ollut rokotusasenteisiin ja kuinka pysyviä ne ovat olleet.

Kaiken kaikkiaan rokotekriittisyyden voi todeta olevan yhteydessä poliittiseen ideologiaan, vaikka kriittisyys ei jakaudu yksiselitteisesti sosioekonomisille tai sosiokulttuurisille jakolinjoille. Poliittisilla ideologioilla ja niihin liittyvillä arvoilla ja maailmankuvalla on kuitenkin merkitystä siihen mihin tahoihin ihmiset luottavat ja miten he arvioivat rokoteisiin liittyvää tietoa. Rokotekriittisyyden ja poliittisen ideologian yhteyden voikin nähdä heijastavan laajemmin yhteiskunnallisia kysymyksiä luottamuksesta, tiedosta ja vallasta.

Lähteet

- Aktas, M. (2024). The rise of populist radical right parties in Europe. *International Sociology*, 39(6), 591–605. <https://doi.org/10.1177/02685809241297547>
- Altenmüller, M. S., Wingen, T., & Schulte, A. (2024). Explaining Polarized Trust in Scientists: A Political Stereotype-Approach. *Science Communication*, 46(1), 92–115. <https://doi.org/10.1177/10755470231221770>
- Alvarez-Zuzek, L. G., Zipfel, C. M., & Bansal, S. (2022). Spatial clustering in vaccination hesitancy: The role of social influence and social selection. *PLoS Computational Biology*, 18(10), e1010437. <https://doi.org/10.1371/journal.pcbi.1010437>
- Backhaus, I., Hoven, H., & Kawachi, I. (2023). Far-right political ideology and COVID-19 vaccine hesitancy: Multilevel analysis of 21 European countries. *Social Science & Medicine*, 335, 116227. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2023.116227>
- Baumgaertner, B., Carlisle, J. E., & Justwan, F. (2018). The influence of political ideology and trust on willingness to vaccinate. *PLOS ONE*, 13(1), e0191728. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0191728>
- Bolsen, T., & Palm, R. (2022). Chapter Five—Politicization and COVID-19 vaccine resistance in the U.S. Teoksessa T. Bolsen & R. Palm (Toim.), *Progress in Molecular Biology and Translational Science* (Vol. 188, s. 81–100). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/bs.pmbts.2021.10.002>
- Carroll, D. R., Conroy, S. J., & Vamosiu, A. (2025). The importance of political and religious affiliation in explaining county-level COVID-19 Vaccine Hesitancy. *Health Economics Review*, 15(1), 29. <https://doi.org/10.1186/s13561-025-00605-y>
- Chen, N. N. (2024). Exploring and contextualizing the associations among political identification, vaccine risk and benefit perceptions, and vaccine acceptance. *Risk Analysis: An International Journal*, 44(5), 1219–1236. <https://doi.org/10.1111/risa.14220>
- Chido-Amajuoyi, O. G., Onyeaka, H. K., Sokale, I. O., Nwani, S., Barcenas, C. H., Amonoo, H. L., & Shete, S. (2023). Political Ideology and Trust in Government Health Agencies for Cancer Information. *JAMA Network Open*, 6(11), e2341191. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2023.41191>
- Cole, W. M. (2023). Political Ideology and Childhood Vaccination in Cross-National Perspective, 1995 to 2018. *International Journal of Sociology*, 53(4), 283–320. <https://doi.org/10.1080/00207659.2023.2227458>

- Debus, M., & Tosun, J. (2021). Political ideology and vaccination willingness: Implications for policy design. *Policy Sciences*, 54(3), 477–491. <https://doi.org/10.1007/s11077-021-09428-0>
- Dubé, È., Ward, J. K., Verger, P., & MacDonald, N. E. (2021). Vaccine Hesitancy, Acceptance, and Anti-Vaccination: Trends and Future Prospects for Public Health. *Annual Review of Public Health*, 42(Volume 42, 2021), 175–191. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-090419-102240>
- Eberl, J.-M., Huber, R. A., & Greussing, E. (2021). From populism to the “pandemic”: Why populists believe in COVID-19 conspiracies. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 31(sup1), 272–284. <https://doi.org/10.1080/17457289.2021.1924730>
- Gligorić, V., van Kleef, G. A., & Rutjens, B. T. (2025). Political ideology and trust in scientists in the USA. *Nature Human Behaviour*, 9(7), 1501–1512. <https://doi.org/10.1038/s41562-025-02147-z>
- Goldenberg, M. (2021). *Vaccine Hesitancy: Public Trust, Expertise, and the War on Science*. University of Pittsburgh Press. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=28404487>
- Gusterson, H. (2017). From Brexit to Trump: Anthropology and the rise of nationalist populism. *American Ethnologist*, 44(2), 209–214. <https://www.jstor.org/stable/44249061>
- Heino, E. (2021). *Äärioikeisto ratsasti Saksan vaaleissa koronarokotteiden ja -rajoitusten vastustamisella – Tämä oli tulos*. Kauppalehti. Saatavilla: <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/a/d492a99f-d789-4896-bb85-d486c7f569a1> Viitattu 30.9.2025.
- Hirst, M. (2021). *Far-Right and Fascist Organizations Are Leading Australia’s Anti-Vax Movement*. Jacobin. Saatavilla: <https://jacobin.com/2021/11/australia-neo-nazis-covid-19-protests-uad> Viitattu 30.9.2025.
- Hooghe, L., Marks, G., & Wilson, C. J. (2002). Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration? *Comparative Political Studies*, 35(8), 965–989. <https://doi.org/10.1177/001041402236310>
- Hornsey, M. J., Edwards, M., Lobera, J., Díaz-Catalán, C., & Barlow, F. K. (2021). Resolving the small-pockets problem helps clarify the role of education and political ideology in shaping vaccine scepticism. *British Journal of Psychology*, 112(4), 992–1011. <https://doi.org/10.1111/bjop.12500>

- Huber, R. A., Greussing, E., & Eberl, J.-M. (2022). From populism to climate scepticism: The role of institutional trust and attitudes towards science. *Environmental Politics*, 31(7), 1115–1138. <https://doi.org/10.1080/09644016.2021.1978200>
- Jaulimo, J. (2021). *Näin rokotevastaisuus on politisoitunut – tutkija: ”Pakkokeinot aiheuttavat vastareaktioita”*. mtvuutiset.fi. Saatavilla: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/keskustelun-karjistyminen-voi-johtaa-rokotevastaisten-marginalisoitumiseen-sanoo-tutkija-pakkokeinot-aiheuttavat-vastareaktioita/8269990> Viitattu 30.9.2025.
- Kestilä-Kekkonen, E., & Vento, I. (2019). Poliittinen luottamus – käsitteet, teoriat ja mittaaminen. Teoksessa M. Bäck & E. Kestilä-Kekkonen, *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus: Polut, trendit ja kuulut*. Valtiovarainministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161610>
- Klymak, M., & Vlandas, T. (2022). Partisanship and Covid-19 vaccination in the UK. *Scientific Reports*, 12(1), 1–11. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-23035-w>
- Kosic, A., Kana Kenfack, C. S., & Dionisi, E. (2024). The relationship between populism and attitudes on vaccine against COVID-19: Trust in institutions as a moderation factor. *Analyses of Social Issues & Public Policy*, 24(1), 150–169. <https://doi.org/10.1111/asap.12378>
- Krastev, S., Kraiden, O., Vang, Z. M., Juárez, F. P.-G., Solomonova, E., Goldenberg, M. J., Weinstock, D., Smith, M. J., Dervis, E., Pilat, D., & Gold, I. (2023). Institutional trust is a distinct construct related to vaccine hesitancy and refusal. *BMC Public Health*, 23(1), 2481. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-17345-5>
- Leemann, L., Isola, A.-M., Kukkonen, M., Puromäki, H., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2018). Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia. *Terveiden ja hyvinvoinninlaitos*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-119-5>
- Lello, E., Bertuzzi, N., Pedroni, M., & Raffini, L. (2023). Vaccine hesitancy and refusal during the Covid-19 pandemic in Italy: Individualistic claims or repoliticization? *Partecipazione E Conflitto*, 15(3), 672–696. <https://doi.org/10.1285/i20356609v15i3p672>
- Mannerström, R., Muotka, J., Leikas, S., & Lönnqvist, J.-E. (2020). Hyvin toimeentuleva, terve ja suvaitsematon – Suomalaisten nuorten poliittiset ideologiat asenneprofiileina tarkasteltuna. *Politiikka*, 62(1), 9–32. <https://doi.org/10.37452/politiikka.83247>

- Mede, N. G., & Schäfer, M. S. (2020). Science-related populism: Conceptualizing populist demands toward science. *Public Understanding of Science*, 29(5), 473–491.
<https://doi.org/10.1177/0963662520924259>
- Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Nurmi, J. (2021). Miksi koronarokotteet herättävät epäluuloa? *Tiedepolitiikka*, 46(4), 7–11.
- Nurmi, J., & Harman, B. (2022). Why do parents refuse childhood vaccination? Reasons reported in Finland. *Scandinavian Journal of Public Health*, 50(4), 490–496.
<https://doi.org/10.1177/14034948211004323>
- Nurmi, J., & Salmenniemi, S. (2019). Konfliktien välttelyä ja piiloon hakeutumista: Rokotekriittisten vanhempien vastustustaktiikat. Teoksessa O. Autti & V.-P. Lehtola (Toim.), *Hiljainen vastarinta* (s. 55–80). Tampere University Press.
<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/105311>
- Reinhardt, M., Findley, M. B., & Countryman, R. A. (2021). Policy liberalism and source of news predict pandemic-related health behaviors and trust in the scientific community. *PLOS ONE*, 16(6), e0252670. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0252670>
- Russell, F. (2023). Pox populi: Anti-vaxx, anti-politics. *Journal of Sociology*, 59(3), 699–715.
<https://doi.org/10.1177/14407833221101660>
- Saarinen, A. (2022). *Vastakkainasettelujen aika*. Gaudeamus.
- SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy. (2014). *Report of the Sage Working Group on Vaccine Hesitancy*. <https://www.medbox.org/document/report-of-the-sage-working-group-on-vaccine-hesitancy>
- Salminen, A. (2023). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja joihinkin hallintotieteellisiin sovelluksiin* (2. p.). Vaasan yliopisto.
<https://osuva.uwasa.fi/handle/11111/3465>
- Sturgis, P., Brunton-Smith, I., & Jackson, J. (2021). Trust in science, social consensus and vaccine confidence. *Nature Human Behaviour*, 5(11), 1528–1534.
<https://doi.org/10.1038/s41562-021-01115-7>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). *Miksi rokotuksia tarvitaan?* THL. Saatavilla: <https://thl.fi/aiheet/infektiotaudit-ja-rokotukset/tietoa-rokotuksista/miksi-rokotuksia-tarvitaan-> Viitattu 20.10.2025.
- Uslaner, E. M. (2018). The Study of Trust. Teoksessa E. M. Uslaner (Toim.), *The Oxford Handbook of Social and Political Trust* (s. 0). Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190274801.013.39>

- Winter, T., Riordan, B. C., Scarf, D., & Jose, P. E. (2022). Conspiracy beliefs and distrust of science predicts reluctance of vaccine uptake of politically right-wing citizens. *Vaccine*, 40(12), 1896–1903. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2022.01.039>
- World Health Organization WHO. (2019). *Ten health issues WHO will tackle this year*. WHO. Saatavilla: <https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019> Viitattu 20.10.2025,
- World Health Organization WHO. (2021). *Listings of WHO's response to COVID-19*. WHO. Saatavilla: <https://www.who.int/news/item/29-06-2020-covidtimeline> Viitattu 20.10.2025.
- Ylä-Anttila, T. (2018). Populist knowledge: 'Post-truth' repertoires of contesting epistemic authorities. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 5(4), 356–388. <https://doi.org/10.1080/23254823.2017.1414620>

Liitteet

Liite 1. Kirjallisuuskatsauksen aineisto

- Backhaus, I., Hoven, H., & Kawachi, I. (2023). Far-right political ideology and COVID-19 vaccine hesitancy: Multilevel analysis of 21 European countries. *Social Science & Medicine*, 335, 116227. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2023.116227>
- Baumgaertner, B., Carlisle, J. E., & Justwan, F. (2018). The influence of political ideology and trust on willingness to vaccinate. *PLOS ONE*, 13(1), e0191728. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0191728>
- Carroll, D. R., Conroy, S. J., & Vamosiu, A. (2025). The importance of political and religious affiliation in explaining county-level COVID-19 Vaccine Hesitancy. *Health Economics Review*, 15(1), 29. <https://doi.org/10.1186/s13561-025-00605-y>
- Chen, N. N. (2024). Exploring and contextualizing the associations among political identification, vaccine risk and benefit perceptions, and vaccine acceptance. *Risk Analysis: An International Journal*, 44(5), 1219–1236. <https://doi.org/10.1111/risa.14220>
- Cole, W. M. (2023). Political Ideology and Childhood Vaccination in Cross-National Perspective, 1995 to 2018. *International Journal of Sociology*, 53(4), 283–320. <https://doi.org/10.1080/00207659.2023.2227458>
- Debus, M., & Tosun, J. (2021). Political ideology and vaccination willingness: Implications for policy design. *Policy Sciences*, 54(3), 477–491. <https://doi.org/10.1007/s11077-021-09428-0>
- Hornsey, M. J., Edwards, M., Lobera, J., Díaz-Catalán, C., & Barlow, F. K. (2021). Resolving the small-pockets problem helps clarify the role of education and political ideology in shaping vaccine scepticism. *British Journal of Psychology*, 112(4), 992–1011. <https://doi.org/10.1111/bjop.12500>
- Klymak, M., & Vlandas, T. (2022). Partisanship and Covid-19 vaccination in the UK. *Scientific Reports*, 12(1), 1–11. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-23035-w>

- Kosic, A., Kana Kenfack, C. S., & Dionisi, E. (2024). The relationship between populism and attitudes on vaccine against COVID-19: Trust in institutions as a moderation factor. *Analyses of Social Issues & Public Policy*, 24(1), 150–169. <https://doi.org/10.1111/asap.12378>
- Lello, E., Bertuzzi, N., Pedroni, M., & Raffini, L. (2023). Vaccine hesitancy and refusal during the Covid-19 pandemic in Italy: Individualistic claims or repoliticization? *Partecipazione E Conflitto*, 15(3), 672–696. <https://doi.org/10.1285/i20356609v15i3p672>
- Winter, T., Riordan, B. C., Scarf, D., & Jose, P. E. (2022). Conspiracy beliefs and distrust of science predicts reluctance of vaccine uptake of politically right-wing citizens. *Vaccine*, 40(12), 1896–1903. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2022.01.039>